

Remus TANAS
coala Doctoral ,
Facultatea de Istorie,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Ia i

GIUSEPPE MAZZINI AND THE SOCIALISM

Studiu de caz

Keywords

Political Philosophy
Nation
Liberty
Class Struggle

JEL Classification

H70, N43

Abstract

The birth of the First (Socialist) International in 1864 will provide the opportunity for three political thinkers of the Nineteenth Century, each with their own specific societal vision, to cohabit and work together in the same organization. The three historical figures were Karl Marx, Mikhail Bakunin and Giuseppe Mazzini. The association of a democratic republican like Mazzini with the other two personalities, known as the „grey eminences” of the organized socialism, could surprise, but right from his first writings, Mazzini used to pay attention to the social problems of his time, conceiving politics as an activity that could not be dissociated from the economic and social order.

The International was the playground of a skirmish between the three historical figures, an ideological debate on concepts like „private property”, „dialectical materialism” or „nationality”. The dispute was between Mazzini on one side, and Marx and Bakunin on the other, till 1868 when a cleavage was noticed even between the last two.

1. Introducere

Istoria european a secolului al XIX-lea este marcat de evenimente și de personaje care au schimbat în mod profund destinele oamenilor și ale instituțiilor. Iluminismul a fost vectorul în funcție de care, în secolul al XIX-lea, s-au ridicat voci dornice să conserve, să reformeze sau să revoluționeze societatea și continentul european.

O serie de gânditori și de oameni politici și-au manifestat intenția de a aduce contribuția la dezvoltarea unei alte Europe, o Europă mai echitabilă din punct de vedere politic, economic și social. Astfel, reluând idei și concepte sau propunând unele noi, acești veritabili protagoniști ai secolului al XIX-lea s-au implicat în polemica ideatică și sistemică care a caracterizat efervescentul secol al XIX-lea.

În ceea ce privește protagoniștii s-au dueltat în idei, apoi au colaborat pentru ca în cele din urmă antagonismul să erup și mai violent. Ipoteza este confirmată și de cazul lui Giuseppe Mazzini (1805-1872), dinamica antinomică „amicus-hostis” fiind definitorie pentru a descrie relația dintre el și socialism.

Imagina pe care reprezentanții altor curente politice o aveau despre același gânditor italian a fost pe rând cea a unui naționalist intransigent sau a unui socialist convins, deși Mazzini nu s-a considerat niciodată a fi nici naționalist și nici socialist, cel puțin în termenii atribuiți de adversari.

Mazzini a fost adeptul republicanismului democrat, revendicând spațiul politic dintre dreapta liberală și stânga egalitară¹, deși este destul de dificil să-l încadram din punct de vedere doctrinar/politic: pentru conservatori, Mazzini era un radical, pentru radicali un moderat iar pentru moderați un extremist.

Republicanismul lui Mazzini nu era doar democrat și social, sau cel puțin în acești termeni a fost caracterizat de stânga republicană din Italia². Motivele acestei aprecieri s-au datorat faptului că

Mazzini s-a adresat direct „oamenilor muncii” pe care dorea să îi implice în activitatea sa politică. Clasei muncitoare în sens larg (muncitori, meșteșugari, țărani) ar fi trebuit să și se recunoască importanța acordându-i-se posibilitatea votului universal, egalitatea de anse și în drepturi precum și libertatea de a se asocia voluntar în cadrul unor cooperative unde „capitalul” și „munca” să fie de încredere de muncitorul-proprietar. Pentru ca dezideratele mai sus enunțate să poată fi obținute, clasa muncitoare ar fi trebuit să se implice direct în politică³. Cum orânduirea atunci existentă nu lua în considerare cerințele clasei muncitoare, aceasta ar fi trebuit să ia cu asalt puterea, aliniindu-se cu clasa de mijloc compusă din burghezia mică și medie, din liberii profesioniști și din intelectuali.

Proiectul mazzinian, dacă pe de o parte era atractiv pentru stânga europeană, pe de altă parte era repudiat, însă necesitățile de moment au determinat alianțe politice improbabile. Accentul pus pe rolul poporului îl apropia de socialism, însă insistența cu care susținea principiul „naționalităților” îl îndepărta⁴.

După cum vom vedea în continuare, nu doar cauza naționalităților oprimate îl făcea să polemizeze cu susținătorii socialismului internaționalist, ci și filozofia antimaterialistă și interclasistă pe care o promova. Cu toate că în multe momente ale activității sale politice Mazzini a lăsat impresia că scopul scuză mijloacele, în cele din urmă poziția sa față de teoria și practica politică a socialismului internaționalist ar masca una antagonistă în mod irevocabil. Astfel, încă din anul 1846, într-un articol din „People's Journal” din 26 decembrie, acuza diferitele curente socialiste de patimă dictatorială autoritară, căci luând în considerare doar un model utopic de societate care ar fi trebuit impus de sus în jos, socialismul ar fi dat naștere unei ierarhii formate din santinele fidele care ar fi vegheat asupra respectării dogmelor teoretice⁵. Societatea fără clase și fără proprietate privată ar fi

fost meninut artificial, prin metoda recompensei și a reprimării, conducerea politică și beneficiile de tot felul fiind dăruite celor care se conformau acritic „ordinii” impuse de profeții socialismului.

2. Mazzini și socialismul

Unul dintre conceptele cheie promovate de Mazzini a fost cel de națiune sau de naționalitate, termeni aproximativ echivalenți în lexicul mazzinian. Naționalitatea presupunea conștiința unor principii universale acceptate care să conducă la atingerea unui scop comun⁶. Astfel, „națiune este asocierea tuturor oamenilor care, reuniți ori de limbă, ori de anumite condiții geografice, ori de rolul care le-a fost dat de istorie, recunosc un același principiu și mărțuiesc sub «imperiu» unui drept [*jurisprudență*, s. ns.] uniform în vederea unui unic scop determinat”⁷. Mazzini a făcut din această concepție „calul de bătaie” a viziunii sale politice, pe parcursul vieții reluând periodic ideea conform căreia națiune nu este definită în mod exclusiv nici de limbă, nici de teritoriu, nici de elementul etnic sau de memoria colectivă, ci de conștiința unei apartenențe comune a membrilor.

Viziunea mazziniană era profund impregnată de o concepție spirituală, astfel că omnia era împărțită în trei cercuri circumscrise, cel mai mic fiind cuprins de cel mijlociu, iar acesta de cel mai mare. Cele trei cercuri sunt familia, – a se înțelege comunitatea locală, patria în forma statului-național sau a federației⁸ și umanitatea⁹.

Patria ar fi trebuit să reprezinte mijlocul prin care individul personificat prin popor și-ar fi atins desigur și deci scopul, care nu putea fi decât pacea umanității. „Ne pare, afirmă Mazzini, că trebuie să se ajungă la o organizare socială generală care ar avea ca scop umanitatea și ca punct de plecare patria. Armonizarea acestor doi termeni în sistemul european, din punct de vedere al întregului, precum și armonizarea celor doi termeni, individualitate și asociere, în sânul fiecărei

stat, este, după noi, adevărata poziție a problemei pe care secolul al XIX-lea caută să o soluționeze”¹⁰.

Fragmentul citat mai relevă faptul că un aspect complementar principiului naționalităților era cel al statului-național. Ori tocmai un asemenea deziderat era de neimaginat într-o epocă în care existența imperiilor multietnice era reglementată diplomatic în urma Congresului de la Viena. Popoarele mici trebuiau să-și câștige dreptul la auto-determinare națională și instituțională în detrimentul Marilor Puteri, ceea ce, afirmă Mazzini, „națiunile sunt unicul dig în fața despotismului unui popor, precum libertatea indivizilor în fața despotismului unui om”¹¹.

Am putea avea impresia că viziunea italianului era una ce tindea să acorde importanță doar maselor de oameni grupate în cadrul națiunilor de apartenență, fără a acorda atenție nevoilor individuale ale persoanei. Însă Mazzini doar își împărtășea impresia că propunerile sale respiră aer colectiv, pentru că după cum afirmă într-un articol din 1847 din „People’s Journal”, se opune tuturor acelor teorii care au decis că „libertatea fiecăruia trebuie violată în numele bunăstării tuturor”¹². Pentru acesta, „individul este sacru, [iar] interesele, drepturile sale sunt inviolabile”¹³, dorind parcă să sublinieze „libertatea este sacră ca și individul a cărui viață aceasta o reprezintă. Acolo unde nu este libertate, viața este redusă la o simplă funcție organică. Permițând ca libertatea să fie violată, continuă Mazzini, omul își trădează propria natură și se revoltă împotriva decretelor lui Dumnezeu”¹⁴.

Din acest fragment putem deduce că Mazzini apăra logica individualistă, însă așa cum vom vedea imediat, o apăra până într-un anumit punct. După cum a demonstrat istoricul italian Salvo Mastellone în introducerea lucrării referitoare la articolele publicate de Mazzini în ziarul englez „People’s Journal”¹⁵, acesta din urmă a combătut teoriile socialiste care doreau să proiecteze

o societate colectivist sau o umanitate amalgamat la comun.

Individualismul mazzinian nu avea în sine nimic în comun cu teoriile utilitariste care circulau în epocă. Conform opiniei acestuia, concepția filozofică a vremii referitoare la individualism era compromis de spiritul steril al „declarației drepturilor omului și ale cetățeanului”, devenind astfel o „cutie a Pandorei” pentru fel de fel de teorii egoiste, materialiste și antisociale. Aceste teorii sufocau „principiul asocierii sub omnipotența euului”¹⁶.

Italianul reia teoria aristotelică conform căreia omul este un animal social, idee care în mod uzual este redată prin expresia „animal politic”, și că de la natură omul tinde să se asocieze spre folosul personal și al întregii comunități. Odată ce asocierea comunitară se concretizează în mod voluntar, fiecare membru își se acordă drepturi înșiși și revine datorii. În momentul în care formula drepturilor și datoriilor nu este respectată, intervine egosimul uman după care, în mod firesc, o inegalitate polivalentă.

Individualismul conceput fără conștiința datoriilor ce luau naștere în urma asocierii naturale relansează teoriile care puneau accentul pe „a avea” în detrimentul lui „a fi”. Una dintre întelepredilecte ale lui Mazzini a fost utilitarismul formulat de Jeremy Bentham (1748-1832).

Mazzini a criticat pe unii dintre cei mai importanți socialiști și pe comuniști, acuzându-i că au preluat de la Bentham „principiul fericirii maxime”¹⁷, adică conceptul de „util”; au numit conceptul „producție” înșiși esența a rămas aceeași, obținerea sau câștigul unui interes material. „Religiilor, afirmă Mazzini, era religia plăcerii; nu doreau în lămpă mântului la cer să coborârea cerului jos la pământ”¹⁸. Dintre curentele socialiste ale vremii, nu doar cele inspirate de Henri de Saint-Simon (1760-1825) sau de Robert Owen (1771-1858) erau acuzate de a fi preluat logica utilitaristă a lui Bentham, ci și cele teoretizate de Joseph Fourier

(1768-1830) sau de Karl Marx (1818-1883)¹⁹.

Pentru naționalismul *risorgimental* al secolului al XIX-lea libertatea desemna o inițiativă colectivă de eliberare, subiecții fiind națiunile iar instrumentul asocierea. Libertatea individuală se manifesta în alegerea mijloacelor prin care s-ar fi urmărit un scop final ce transcendea individul, adică eliberarea națiunilor de sub influența contingentei intereselor de clasă sau de stat. Soluția concilierii tensiunii dintre libertatea individuală și această formă de existență colectivă care era desemnată de națiune, se găsea în procesul numit educație²⁰. „Națiunea nu își are sensul acolo unde nu există conștiința unui el comun, [...] comunicată și dezvoltată prin educație”²¹.

Printr-o pedagogie colectivă, indivizii ar fi putut conștientiza existența unei norme superioare, principiul naționalităților, singurul capabil să domolească instinctul belic al maselor, unica formulă prin intermediul căreia masele ar fi ajuns la concluzia că „națiunile sunt indivizii umanității”²².

Predispoziția pentru problemele sociale și mistică revoluționară a fost rețetă ideatică care a permis colaborarea lui Mazzini cu diferiți socialiști. Diferențele legate de proprietatea privată, de națiune sau de spiritualitate au fost motivele distanțării și apoi a rupturii dintre italianii și reprezentanții diverselor nuanțe de colectivism societal. Relația a oscilat între apăsare politică în anii '30 ai secolului al XIX-lea sau colaborare în cadrul Primei Internaționale Socialiste, și confruntare deschisă din anii care au precedat „primăvara popoarelor” dintre 1848-1849 și în perioada Comunei din Paris.

Viziunea societală a lui Mazzini era una monistă, astfel că modalitatea prin care poate fi urmărit progresul societății este desemnată de conceptul de democrație, aceasta însemnând „progresul tuturor prin efortul tuturor [și] sub îndrumarea celor mai buni și mai

în elep i”²³, fiind totodată unicul instrument capabil să realizeze „armonizarea individualității cu ideea socială”²⁴. A promova democrația ar fi trebuit să însemne mai mult decât a reclama starea de inegalitate politică sau economică; ar fi trebuit avute în vedere toate aspectele legate de viața indivizilor în societate și ajustate coerent printr-o educație continuă.

Italianul și-a dat seama că mișcarea democrată a secolului al XIX-lea era compusă din mai multe facțiuni, din mai multe curente doctrinare deloc dispuse să formeze o alianță. „Războiul este că fiecare dintre noi, descoperind o fațadă a poligonului, un aspect al problemei umane, ne străduim să înlocuim întreaga problemă prin acest aspect. [...] În loc de toate aceste asociații, organizate pe ramuri specifice de învățare sau de activitate, și care acum sunt separate, străine una de alta nu doar în surse diferite ci și chiar în sânul aceleiași surse, [a]celuiași oraș, ar trebui să se formeze o mare asociație filozofică, a spune chiar religioasă, la care toate aceste asociații secundare ar trebui să se raporteze precum ramurile unui arbore genealogic, fiecare aducând la centru rezultatele propriei munci, a propriilor descoperiri, a propriilor puncte de vedere legate de viitor”²⁵.

Tocmai această viziune monolită a fost cauza care l-a îndepărtat pe Mazzini de socialiști. Monismul filozofic a fost motivul care l-a determinat pe italian să conceapă activitatea politică intrinsec legată de problemele sociale și de cele economice. Revoluționarii trebuiau să aibă o soluție unitară pentru toate aceste chestiuni în sfera umanului le înglobează pe toate trei; a adăuga o soluție pentru ameliorarea condiției umane, deci a tuturor acestor domenii de activitate, concomitent și în egală măsură. Altfel, „în ziua în care, urmând exemplul socialiștilor francezi, a și separa chestiunea socială de cea politică și a și spune «noi putem să ne emancipăm indiferent de forma instituțională pe care

se sprijină Patria» – veți marca voi în viață perpetua propriei servititudini”²⁶.

Tot datorită monismului său, Mazzini a combătut și teoria clasei unice, teoria dictaturii proletare. El și foarte bine că socialiștii propuneau o societate fără clase, fără burghezie și fără aristocrație în care „oamenii muncii” să se afle în puterea politică. Acest logic ar traduce interesele unei singure clase, cea proletară, în literă de lege, eliminând sau reducând la tăcere pe toți cei care nu ar fi rezonat alături de noii legistatori. „Legea trebuie să exprime aspirația generală, să promoveze utilul pentru toți, să răspundă unei bătălii de inimă a Națiunii. Națiunea întreagă trebuie să fie deci, direct sau indirect, legislator. Cedând această misiune puilor oameni, înlocuiește Patria cu egoismul unei singure clase, [patria] care este uniunea tuturor claselor”²⁷.

Viziunea interclasistă a lui Mazzini prevedea asocierea tuturor categoriilor sociale, o asociere voluntară și solidară, pentru a construi o comunitate națională capabilă să interacționeze de la egal la egal cu alte comunități naționale. Ori o națiune divizată de lupta de clasă nu ar reuși să se reprezinte pe sine în fața celorlalte națiuni.

Proiectul lui Mazzini era incompatibil cu ipoteza luptei de clasă pentru că, afirma acesta, „poporul nostru nu este constituit dintr-o singură clasă, chiar dacă ar fi vorba de cea mai numeroasă clasă; acesta le cuprinde pe toate”²⁸. Perspectivă cu atât mai pertinentă cu cât ne raportăm la țările cu o industrie slab dezvoltată, precum Italia, unde nu existau centre muncitorești numeroase. De asemenea, o astfel de concepție era mai realistă din punctul de vedere al strategiei resurecționale, dacă ne gândim că Italia, sau alte națiuni care nu dispuneau încă de un stat național, aveau nevoie de colaborare între clasele care compuneau corpul națiunii și nu de antagonism social, pentru a obține auto-determinarea națională.

Diferențele curente socialiste prevedeau că societatea cu o singură clasă

ar fi posibil doar prin abolirea proprietății private. Meninerea proprietății private a fost una dintre „bătăliile” cele mai importante purtate de Mazzini, acesta fiind de p r ere c „originea proprietății se g se te în natura umană și reprezintă necesitatea vieții materiale a individului. [...] Proprietatea este, continua acesta, semnul [...] cantității de muncă cu care individul a transformat, dezvoltat și extins forțele productive ale naturii. Proprietatea este deci etern în principiul său, și o veștig și prezent și protejat pe parcursul întregii existențe umane”²⁹. Abolirea proprietății ar echivala cu exproprierea rodului propriei munci, o asemenea soluție fiind de neconceput; societatea și legislația trebuiau să asigure acea egalitate de anse care să ofere cât mai multor persoane posibilitatea de a accede la proprietate³⁰.

Mazzini era de p r ere c inegalitatea socială era cauzată de proasta administrare a proprietății private și c soluția ar fi schimbarea legislației referitoare la taxele și impozitele percepute de la proprietari de c tre autoritatea politică. Legislația ar fi trebuit să permit înmulțirea venitului individual generat de titlul de proprietate și să faciliteze accesul unor noi cetățeni la statutul de proprietari. „Proprietatea este constituită în mod greșit pentru că oferă celui care o are drepturi politice și legislative pe care muncitorul nu le are, [proprietatea] tinzând a fi monopolul celor puțini și inaccesibil celor mai mulți. Proprietatea este constituită în mod greșit pentru că sistemul de taxe este constituit în mod greșit, și tinde să mențină un privilegiu de bogăție proprietarului, agravând [condiția] claselor sărace și îndepărtând de acestea orice posibilitate de a face economii”³¹.

Din considerente filozofice și strategice, Mazzini a c utat suportul clasei de mijloc și nu a negat niciodată calitățile și capacitățile burgheziei, fiind de p r ere c „oamenii claselor de mijloc au fost și sunt oameni ai muncii, care și îi recunosc valoarea și demnitatea”³². Este și mai

explicit în această privință atunci când scrie că „pentru cei care iubesc și în eleg nu există decât două categorii de cetățeni, cei buni și cei triști, cei care îndrăgesc binele celorlalți și sunt capabili de sacrificiu și cei egoiști, indiferent dacă sunt burghezi sau meșteșugari”³³. De altfel, în nenumărate articole și broșuri și-a avertizat pe muncitorii italieni să se ferească de teoria clasei unice³⁴ pentru că aceasta pregătește terenul unei noi tiranii, la fel de aspre ca și cele din trecut.

Mazzini și-a dat seama că prin formulele propuse de curentele socialiste ale momentului se perpetua starea de inechitate economică deoarece, de fapt, chiar dacă proprietatea privată ar fi fost abolită prin colectivizare, unii ar fi rămas în continuare săraci pe când alții ar fi devenit „noi bogăți”. Mai exact, majoritatea populației ar fi rămas în continuare fără vreun venit asigurat de titlul de proprietate în timp ce „administratorii” regimului ar fi putut accesa ușor resursele colectivizate de c tre stat.

Resursele la care ar avea acces doar o minoritate ar menține de altfel și o stare de subordonare politică a majorității de c tre noua elită politică, fapt pentru care Mazzini considera socialismul tipic drept o teorie care îndreaptă umanitatea spre totalitarism, prevăzând tragicele experimente ale secolului al XX-lea. În cazul în care baza populară nu se asociază în mod voluntar și nu dispune de votul universal, atunci nu se poate vorbi despre o societate democratică. Dacă la guvernare se va auto-impune o elită încrezătoare în postulatele teoretice ale propriei doctrine și care cu timpul ar acapara și pârgurile instituționale din alte domenii ale societății, rezultatul va fi un regim politic despotice. „Veștile avea o ierarhie arbitrară de eficientă cu deplină disponibilitate asupra proprietății comune, patronii ai minii prin intermediul educației exclusiviste, [patronii] ai corpului prin intermediul puterii de a decide cu referire la munca, la capacitatea și la nevoile fiecăruia. și

acești eficienti sau ale ei, puțin contează, vor fi în timpul exercitării propriei puteri în condiția patronilor de sclavi din timpurile antice; ei înșiși influența de teoria interesului pe care o reprezintă și sediul de imensă putere concentrat în mâinile lor, vor încerca să o perpetueze, se vor forța să reia prin intermediul corupției dictatura ereditară a castelor antice”³⁵.

Numeroasele curente socialiste au avut ca punct de plecare condiția economică precară a majorității locuitorilor din Europa și ca atare s-a adresat acesteia. Astăzi ca și în secolul trecut, diversitatea etnică și culturală impune găsirea unui numitor civilizațional comun care să permit dialogul și cooperarea. Socialiștii din secolul al XIX-lea și-au dat seama că nu este posibil îmbunătățirea nivelului de trai a „oamenilor muncii” doar într-o țară sau doar într-o singură parte a Europei ci trebuiau schimbate condițiile de viață a „oamenilor muncii” din întreaga Europă. Era însă nevoie de un numitor comun care să unească categoriile defavorizate din Europa împotriva sistemului politic al vremii, deloc adecvat pentru a da curs revendicrilor socio-economice. Numitorul găsit a fost, cel puțin de la „Manifestul Partidului Comunist” încolo, unitatea internațională a proletariatului împotriva privilegiilor de clasă ale burghziei. Sloganul „Proletari din toate țările, uniți-vi!” îndemna „oamenii muncii” să colaboreze indiferent de etnie sau de cetățenie.

Tocmai perspectiva unei alianțe universale care să nu în cont de „principiul naționalităților” a reprezentat o altă bucată, poate cea mai consistentă, din „mășurătorul discordiei” dintre socialiști și Mazzini. Și acesta a militat pentru o alianță universală, însă una a republicilor naționale împotriva despotismului monarhic³⁶. Viziunea sa prevedea o Europă republicană articulată național cu privirea întinsă spre Statele Unite ale Europei³⁷.

3. Mazzini și Prima Internațională

În ciuda incongruenței ideologice dintre Mazzini și cei mai de seamă reprezentanți ai socialismului, au existat unele episoade în care acesta a colaborat, direct sau indirect, cu organizațiile de inspirație socialistă. Un asemenea episod, poate cel mai important, este cel care a condus în 1864 la fondarea „Asociației Internaționale a Muncitorilor”, cunoscut mai ales sub denumirea de „Prima Internațională Socialistă”³⁸.

Nașterea Primei Internaționale va oferi posibilitatea ca trei mari gânditori politici ai secolului al XIX-lea să își susțină în propria viziune societală în cadrul aceleiași organizații. Este vorba de Karl Marx, Mikhail Bakunin și Giuseppe Mazzini. Episodul a dat prilejul unei interesante dispute de idei între cele trei personaje istorice mai sus menționate. Mai exact, disputa a avut loc între Mazzini pe de o parte, și Marx secondat de Bakunin pe de altă. Mai târziu, în 1868, se va produce și ruptura dintre Marx și Bakunin datorită unor neînțelegeri de ordin ideologic³⁹.

Mazzini avea influență asupra organizațiilor meșteșugărești din centrul Italiei, ceea ce după cum constată Mikhail Bakunin încă din 1860, „oamenii muncii” din Italia nu erau încă pregătiți pentru a accepta socialismul revoluționar deoarece mitul risorgimental încă nu dispăruse din mentalul colectiv. Acesta se plânga că era nevoit să își propage mesajul „împotriva acestei teorii detestabile a patriotismului burghez răspândit de Mazzini și de Garibaldi”⁴⁰. Datorită acestor considerente, Mazzini a fost „cooptat” în grupul de inițiativă al Primei Internaționale.

Acesta nu a participat direct la edinele de constituire a Internaționalei Socialiste, fiind în schimb reprezentat de colaboratorul său, Adolf Wolff⁴¹. Întâlnirile constitutive s-au derulat până la 1 noiembrie 1864, dată la care a fost aprobat statutul final al asociației. Faptul că Adolf Wolff nu a mai fost prezent la nici o edină constitutivă, începând cu cea din

19 octombrie și fermitatea cu care Karl Marx s-a ocupat de redactarea statutului final, au fost decisive în a imprima Primei Internaționale o croială ideologică antiburgheză. Asta însemna că viziunea interclasistă a lui Mazzini a fost eclipsată de cea a „luptei de clasă” elaborată de Marx. Pentru a nu îndepărta organizațiile inspirate de Mazzini, preambulul Internaționalei conținea și unele indicii care făceau trimitere la principiile de inspirație mazziniană. Dintr-o scrisoare din 4 noiembrie 1864, adresată de Marx lui Friedrich Engels, aflăm că preambulul conținea două fraze referitoare la morală și justiție, la drepturi și la obligații, inserate în text pentru a da satisfacție și lui Mazzini, dar care pierdute printre celelalte articole nu au nici un efect⁴².

Convieuirea tacită dintre Mazzini și Marx se va menține până în 1871, anul „Comunei din Paris”. Implicarea lui Mazzini va fi una indirectă, prin intermediul organizațiilor patronate de acesta. Suportul personal și al emisarilor și pentru activitatea Primei Internaționale se datorează încrederii pe care italianul o avea în scopul declarat al organizației, acela de a ameliora situația materială și morală a tuturor oamenilor în baza unei conduite axate pe „adevăr, justiție și morală”, fără distincție de culoare, credință sau naționalitate⁴³, în virtutea datoriei fiecăruia de a reclama pentru sine și pentru ceilalți drepturi umane și cetățenești.

În plus, convingerea lui Mazzini că nu toți membrii organizației se aflau sub influența nefastă a viziunii clasiste, a fost un alt factor care l-a determinat pe italian să susțină în continuare Internaționala. Într-o scrisoare adresată unui anume Traini, personaj puțin relevant din punctul de vedere al cercetării noastre, și datată la 26 aprilie 1865, Mazzini îl îndemna să adere la Internațională cu că „elementele engleze sunt foarte bune, altele nu prea mult. Este necesar de a sta în gard împotriva influențelor care tind să

intensifice antagonismul dintre clasa muncitoare și cea mijlocie”⁴⁴.

Momentul rupturii definitive dintre Mazzini și Prima Internațională este determinat de evenimentele din 1871 și de proclamarea „Comunei din Paris”. Mazzini va critica dur caracterul anarhic al Comunei, văzând în aceasta o tentativă de distrugere a statului-național și sfârșitul principiului naționalităților. În paginile ziarului „Roma del Popolo”⁴⁵, Mazzini va ataca Internaționala și influența acesteia asupra „Comunei din Paris”. Principiile pe care Mazzini considera că le promovează Internaționala, adică negarea lui Dumnezeu sau în orice caz a oricărei forme de deism, negarea națiunii și a proprietății private⁴⁶, dădunau în mod irevocabil progresului moral și material al întregii umanități.

4. Concluzii

Relația dintre Mazzini și socialism poate fi considerată un concubinaj de conjunctură, politica internațională și status-quo-ul european din a doua jumătate a secolului al XIX-lea fiind decisive pentru a explica această convieuire. Principiile etice și filozofice nu permiteau o alianță strategică de durată, falia doctrinară dintre Mazzini și reprezentanții socialismului fiind una insurmontabilă. Observația este cu atât mai validă dacă înțelegem că pentru italian principiile erau cele care trebuiau să direcționeze societatea și nu forța fanatismului sau a privilegiului, căci „marile revoluții se desfășoară prin principii și nu cu baionetele: mai întâi în ordinea morală și apoi în cea materială. [...] Doar principiile, răspândite și propagate pe calea dezvoltării intelectuale a spiritelor, fundamentează dreptul popoarelor la libertate”⁴⁷.

Acknowledgment:

Această lucrare a fost cofinanțată din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013, Cod Contract:

POSDRU/159/1.5/S/140863, Cercet ori competitiv i pe plan european în domeniul tiin elor umaniste i socio-economice. Re ea de cercetare multiregional (CCPE).

Note:

¹ Roland Sarti, *Giuseppe Mazzini. La politica come religione civile*, Roma-Bari, Editori Laterza, 2011, p. 5.

² Ernesto Brunetta, *Risorgimento deluso*, în *Mazzini a duecento anni dalla nascita. Atti del convegno di studi. Treviso, 15-16 aprile 2005*, Treviso, Istituto per la Storia del Risorgimento Italiano, 2005, p. 25.

³ Giuseppe Mazzini, *Doveri dell'uomo*, Modigliana, AMI Books, 2003, p. 86.

⁴ Anne-Claire Ignace, *Giuseppe Mazzini et les démocrates français : débats et reclassements au lendemain du «printemps des peuples»*, în „Revue d'histoire du XIXe siècle”, nr. 36, 1/2008, p. 145.

⁵ Giuseppe Mazzini, *Pensieri sulla democrazia in Europa*, edi ie îngrijit de Salvo Mastellone, Milano, Feltrinelli, 2007, pp. 106-107.

⁶ Ideea nu îi apar ine lui Mazzini, acesta a preluat-o de la socialistul cre tin Philippe Buchez care a publicat înc din anul 1831 o serie de articole care legau „na ionalitatea” de existen a unui scop comun.

⁷ Giuseppe Mazzini, *Fede e avvenire*, în Giuseppe Mazzini, *Scritti editi ed inediti* (de acum înainte *SEI*), vol. VI, Imola, Galeati, 1906-1944, p. 325.

⁸ A se vedea Giuseppe Mazzini, *Dell'unità italiana*, în Giuseppe Mazzini, *Scritti di Giuseppe Mazzini. Politica ed economia*, vol. II, Milano, Casa Editrice Sonzogno, 1889, pp. 213-240.

⁹ Idem, *Dei doveri dell'uomo ...*, p. 29.

¹⁰ Idem, *SEI*, vol. VII, pp. 201-202.

¹¹ Idem, *Politica internazionale*, în Giuseppe Mazzini, *Scritti di Giuseppe Mazzini ...*, vol. II, pp. 545-555.

¹² Idem, *Pensieri sulla democrazia ...*, p. 130.

¹³ Apud Giovanni Belardelli, *Mazzini*, Bologna, il Mulino, 2010, p. 83.

¹⁴ Giuseppe Mazzini, *Dei doveri dell'uomo ...*, p. 56.

¹⁵ Salvo Mastellone, *Introduzione*, în Giuseppe Mazzini, *Pensieri sulla democrazia ...*, pp. 7-63.

¹⁶ Giuseppe Mazzini, *SEI*, vol. VI, p. 285.

¹⁷ Idem, *Pensieri sulla democrazia ...*, p. 104.

¹⁸ *Ibidem*, p. 105.

¹⁹ *Ibidem*, p. 101. Un important gânditor al secolului al XX-lea, Kirk Russell, sus inea la rândul s u filia ia Bentham-Marx; Kirk Russell, *Imagina ia moral*, Bucure ti, Baroque Books&Arts, 2014, p. 271.

²⁰ Giovanni Belardelli, *op. cit.*, p. 85.

²¹ Apud Pierre Vergnaud, *L'idée de la nationalité et de la libre disposition des peuples dan ses rapports avec l'idée de l'état. Etude des doctrines politiques contemporaines 1870-1950*, Geneva, Libraire E. Droz, 1955, p. 40.

²² Giuseppe Mazzini, *Scritti di Giuseppe Mazzini ...*, vol. II, p. 545.

²³ Giuseppe Mazzini, *Pensieri sulla democrazia ...*, p. 71.

²⁴ *Ibidem*, p. 152.

²⁵ *Ibidem*, p. 73.

²⁶ Idem, *Dei doveri dell'uomo ...*, p. 86.

²⁷ *Ibidem*, p. 39.

²⁸ Idem, *SEI*, vol. XXII, p. 256.

²⁹ Idem, *Dei doveri dell'uomo ...*, p. 73.

³⁰ *Ibidem*, p. 74.

³¹ *Ibidem*.

³² Giuseppe Mazzini, *Scritti di Giuseppe Mazzini ...*, vol. II, p. 586.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*, pp. 573-577.

³⁵ Idem, *Pensieri sulla democrazia ...*, p. 157.

³⁶ În anul 1866 Mazzini fondeaz „Alian a Republican Universal ” cu scopul de a facilita cooperarea tuturor republicanilor europeni împotriva caselor regale i prin ilor din Europa. Giuseppe Mazzini, *Il manifesto dell'Alleanza Repubblicana Universale*, în Giuseppe Mazzini, *SEI*, vol. LXXXVI, pp. 24-46.

³⁷ Giuseppe Mazzini, *From a Revolutionary Alliance to the United States of Europe*, în Stefano Recchia, Nadia Urbinati, *Giuseppe Mazzini's Writings on Democracy, Nation Building, and International Relations*, Princeton University Press, Princeton, 2009, p. 135.

³⁸ „Asocia ia Interna ional a Muncitorilor” ia na tere la data de 28 septembrie 1864 la Londra i va func iona pân în anul 1876.

³⁹ Nello Roselli, *Mazzini e Bakunin : dodici anni di movimento operaio in Italia (1860-1872)*, Torino, Einaudi, 1982, p. 98.

⁴⁰ Apud Fulvio Cammarano, *Storia dell'Italia liberale*, Laterza, Roma-Bari, 2011, p. 63.

⁴¹ Nello Roselli, *op. cit.*, p. 63.

⁴² *Ibidem*, p. 64.

⁴³ J. Guillaumen, *L'Internationale, Documents et souvenirs (1864-1878)*, Paris 1905, t. I, p. 13.

⁴⁴ Aurelio Saffi, *Cenni biografici e storici a proemio del testo*, în Giuseppe Mazzini, *SEI*, vol. XVII, p. XII.

⁴⁵ Giuseppe Mazzini, *Mazzini e l'Internazionale*, Roma, AMI Books, 2010, *passim*.

⁴⁶ Idem, *Scritti di Giuseppe Mazzini ...*, vol. II, pp. 573-577.

⁴⁷ A se vedea Giuseppe Mazzini, *Manifesto della Giovine Italia*, în Giuseppe Mazzini, *Scritti di Giuseppe Mazzini ...*, vol. I, p. 49.

Bibliografie:

1. Anne-Claire Ignace, 2008, *Giuseppe Mazzini et les démocrates français : débats et reclassements au lendemain du «printemps des peuples»*, în „Revue d'histoire du XIXe siècle”, nr. 36, 1/2008;
2. Ernesto Brunetta, , 2005, *Risorgimento deluso*, în *Mazzini a duecento anni dalla nascita. Atti del convegno di studi. Treviso, 15-16 aprile 2005*, Treviso, Istituto per la Storia del Risorgimento Italiano;
3. Fulvio Cammarano, 2011, *Storia dell'Italia liberale*, Laterza, Roma-Bari;
4. Giovanni Belardelli, 2010, *Mazzini*, Bologna, il Mulino;
5. Giuseppe Mazzini, , 2003, *Doveri dell'uomo*, Modigliana, AMI Books;
6. Giuseppe Mazzini, , 2010, *Mazzini e l'Internazionale*, Roma, AMI Books;
7. Giuseppe Mazzini, , 2007, *Pensieri sulla democrazia in Europa*, edi ie îngrijit de Salvo Mastellone, Milano, Feltrinelli;
8. Giuseppe Mazzini, , 1889, *Scritti di Giuseppe Mazzini. Politica ed*

economia, vol. I-II, Milano, Casa Editrice Sonzogno;

9. Giuseppe Mazzini, 1906-1944, *Scritti editi ed inediti (SEI)*, vol. I-XCIII, Imola, Galeati;
10. J. Guillaumen, 1905, *L'Internationale, Documents et souvenirs (1864-1878)*, Paris;
11. Kirk Russell, 2014, *Imagina ia moral* , Bucure ti, Baroque Books&Arts;
12. Nello Roselli, 1982, *Mazzini e Bakunin : dodici anni di movimento operaio in Italia (1860-1872)*, Torino, Einaudi;
13. Pierre Vergnaud, , 1955, *L'idée de la nationalité et de la libre disposition des peuples dan ses rapports avec l'idée de l'état. Etude des doctrines politiques contemporaines 1870-1950*, Geneva, Libraire E. Droz
14. Roland Sarti, 2011, *Giuseppe Mazzini. La politica come religione civile*, Roma-Bari, Editori Laterza;
15. Stefano Recchia, Nadia Urbinati, , 2009, *Giuseppe Mazzini's Writings on Democracy, Nation Building, and International Relations*, Princeton University Press, Princeton;